

Thoma, Juraj

Příspěvek ke stavebnímu vývoji bývalého dominikánského kláštera v Českých Budějovicích

Archaeologia historica. 1997, vol. 22, iss. [1], pp. 49-60

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140236>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Příspěvek ke stavebnímu vývoji bývalého dominikánského kláštera v Českých Budějovicích

JURAJ THOMA

V letech 1263-1265, nedaleko původních „Starých“ Budějovic, začala vyrůstat nová opora panovnické moci, královské město České Budějovice (k okolnostem založení Cechura 1984, 57-67). Jak bylo pro podobné podniky zvykem, počítalo se i v případě Českých Budějovic s usazením některé z mendikantských řeholí a tak současně se založením města začal vznikat v jeho severozápadní části na rozsáhlé ploše dominikánský klášter.

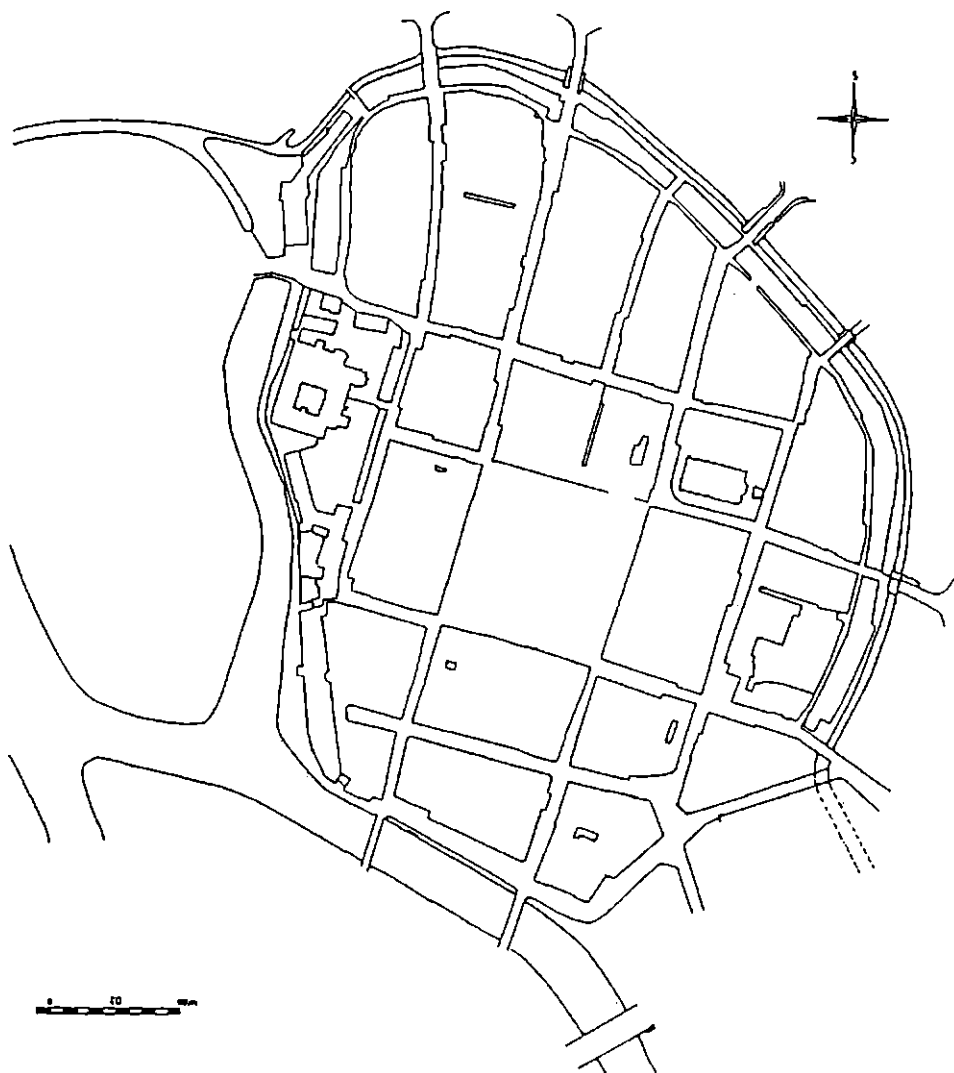
Stavba zahájena v letech 1263-1265 neprobíhala v jedné stavební etapě. Již k roku 1267 se dozvídáme o založení kaple sv. Markéty Přemyslem Otakarem II. (údaj uvedený do literatury J. Watzlem v r. 1910 a od té doby se stal předmětem diskuse - souhrnně Kuthan 1975, 167). Podnětem k fundaci byla pravděpodobně smrt královny první manželky Markéty Babenberské. V neděli po sv. Trojici (tj. 3. června) 1274 byla stavba (ještě rozestavěná) poprvé vysvěcena. Z období 13. století se vztahují k dějinám kláštera další dva údaje. První z nich uvádí, že převor kláštera Jindřich zvaný Librarius, byl v r. 1281 pohřben v kapli sv. Vavřince, lokalizované již v minulosti do východního pole jižní boční lodi kostela (Denkstein 1933, 7). Druhým z nich je údaj o tom, že pasovský biskup Bernard udělil v roce 1298 klášternímu kostelu odpustky. Kritické zpracování tohoto pramene však umožňuje spojit akt udělení odpustků kostelu současně s jeho druhým svěcením v uvedeném roce (Čechura 1986, 401).

O dalším vývoji kláštera poskytují písemné prameny spíše sporé údaje, věnujice pozornost zejména požárům, které město a klášter postihly s různou intenzitou v letech 1381, 1463, 1560 a 1728. Odkazy v českobudějovické městské knize zaznamenávají např. dary na obnovu či dokončení ambitu ještě v letech 1382 a 1385 (Kuthan 1975, 180).

Jestliže u velké části konventů konstatujeme jejich zánik v důsledku husitských aktivit, u českobudějovických dominikánů se tato tendence, díky konzervativní politické orientaci města, neprojevila a klášter přestál celé období bez větší újmy. Celkové společenské a politické změny se však budějovickým dominikánům nevyhnuły a v r. 1520 žil v klášteře pouze jediný řeholník. Po jeho smrti v r. 1548 klášter jakožto církevní instituce dočasně zaniká. V letech 1569-1611 byl klášter změněn z rozhodnutí Rudolfa II. v mincovnu. K obnově konventu došlo v r. 1620. V 60.-70. letech 17. století byl areál výrazněji upravován (již předtím se na úpravách kláštera podílel F. Canevalle), v 18. století pak byly dále upravovány budovy klausury. V 80. letech téhož století byli dominikáni vystřídáni piaristy, kteří se do kláštera přesunuli ze své původní koleje, která se stala sídlem biskupa nové diecéze. Dalším uživatelem kláštera se stali redemptoristé. Posledním výrazným stavebním zásahem omezeným na kostel Obětování P. Marie byla jeho rozsáhlá regotizace.

Dosavadní pokusy o výklad stavebních dějin klášterního komplexu byly založeny především na slohové analýze jeho jednotlivých částí potažmo na její kombinaci s údaji písemných pramenů a vedly k odlišným závěrům (podrobná analýza písemných pramenů Cechura 1986, 397-402, souborný přehled literatury Kuthan 1994, 98). Archeologický výzkum probíhající v letech 1993-1995 na rozsáhlé ploše v exteriéru a částečně interiéru kostela a konventní budovy (Militký 1995, 81, Thoma 1996, 85-90) přinesl zjištění mající zásadní význam pro poznání stavebně-historického vývoje klášterního areálu.

V průběhu let 1993-1996 byla prozkoumána rovněž značná část jednoho ze středověkých městských hřbitovů. Celkem bylo zkoumáno přes 200 hrobů, jejichž antropologic-

Obr. 1. České Budějovice, půdorys historického jádra s polohou dominikánského kláštera.

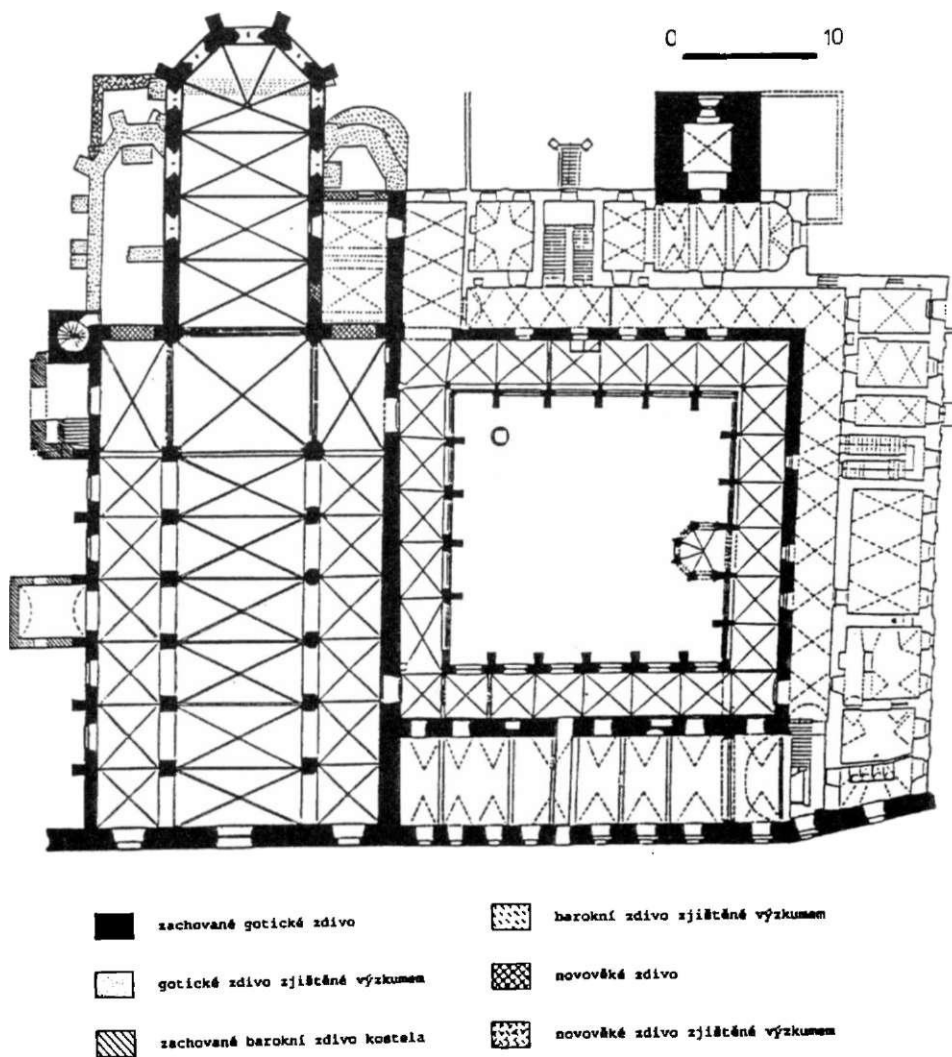
ko-statistické zhodnocení nebylo zatím ukončeno. Ve stádiu laboratorního zpracování je rovněž část nálezů, proto o výsledcích výzkumu na ploše hřbitova (stejně tak o pohřbech zjištěných v interiéru kostela) bude referováno samostatně po ukončení všech analýz.

1. Nálezová situace

Ve stávající podobě je klášterní komplex tvořen bývalým konventním kostelem Obětování P. Marie a k němu z jižní strany přiléhající budovou konventu. Kostel Obětování P. Marie je trojlodní bazilikou s dlouhým polygonálně uzavřeným presbytářem. Mezi presbytář a trojlodí je vložena příčná loď nepřesahující šířku trojlodí. Západní průčelí trojlodí tvoří současně hlavní hradební zeď. Do hradebního systému je začleněno rovněž západní rameno konventní budovy (obr. 1). V průběhu výzkumu byla postupně v síti sond (8,5x2 m) odkrývána plocha severně a jižně od presbytáře kostela.

Po odebrání dláždění se severně od presbytáře již v hloubce 0,2 m podařilo zachytit korunu gotického zdiva severní chórové kaple. Zeď o síle cca 1,5 m byla na západní straně svázána se základem hranolovité schodiškové věže na severovýchodním nároží transeptu. Ve vzdálenosti 10,8 m od této věže přešla přímá obvodová zeď kaple do polygonálního závěru, který byl plynule svázán s obvodovou zdí presbytáře. Zeď byla vystavěna z nepravidelně přitesaných kamenů ukládaných do nepravidelných rádek. Zdivo bylo založeno do maltou vylitého lůžka (při jeho vzorkování získána přímo ze základového vkopu keramika 13. století). Podél vnější obvodové zdi kaple byly zjištěny zbytky opěrných pilířů, přičemž pilíře podél lodi kaple byly pravděpodobně přizděny na spáru.

Nález mohutné kamenné příčky o síle 1,6 m (současné s výstavbou kaple) v západní části lodi kaple snad naznačuje možnost jejího vnitřního členění. Poněkud nejasným nám zatím zůstává význam zdvojeného opěrného pilíře situovaného právě proti této příčce. Vstup do kaple byl možný ze severního travě transeptu a z chóru, místa obou vstupů jsou dodnes

Obr. 2. Bývalý dominikánský klášter, půdorys s vyznačením stavebních etap (bílé zdivo konventu je barokní).

v interiéru kostela dobře identifikovatelná. V průběhu výzkumu byl rovněž zjištěn zazděný gotický vstup do půdního prostoru (?) ze schodiškové věže na styku transeptu a chórové kaple - v zazdivce použit jako překlad ponechaného menšího okénka fragment náhrobního kamene. Jak naznačuje existence venkovních opěrných pilířů, lze počítat se zaklenutím kaple a to patrně třemi poli křížové klenby a paprscité klenby v závěru kaple. V místě přechodu lodi do polygonálního závěru byl na severní straně identifikován rovněž základ triumfálního oblouku. V sekundárních pozicích byly nalezeny další architektonické fragmenty. Z nich za zmínku stojí především nález mohutného kamenného žebra s okosenými hranami a se zbytky polychromie a dále dva rozměrné fragmenty snad z portálů (?).

K východnímu pilíři závěru kaple byla na spáru přisazena severní obvodová zeď kvadratického objektu (cca 4x4 m) ze smíšeného zdiva, ve kterém byly sekundárně použity gotické architektonické články. Východní zeď tohoto objektu byla, jak jsme se původně domnívali, přisazena k presbytáři kostela v místech, kde začíná polygonální závěr. V průběhu výzkumu se však ukázalo, že východní obvodová zeď kvadratické přístavby je přiloužena k základu mohutného obdélného opěráku. Zjištěný opěrák leží mezi zesíleným opěrákem na severní straně presbytáře a severoseverovýchodním opěrákem vlastního závěru kostela. Analogická i když ne natolik výrazná situace byla zjištěna na protilehlé jižní straně. V tomto případě byl pod stávajícím pilířem zachycen s ním nekorespondující základ mohutnějšího pilíře. V průběhu plošného odkryvu na této straně presbytáře byl postupně odkryt polygonální závěr jižní gotické chórové kaple. Na rozdíl od severní chórové kaple nebyl v interiéru jižní kaple zjištěn v východní zdi závěru zbytek oltární mensy. V severní části interiéru kaple (na rozhraní lodi kaple a závěru) byl zjištěn blok gotického kamenného zdiva lehce obdélného půdorysu. Před gotickým závěrem kaple byl zachycen zbytek mladšího, v půdorysu půlkruhového závěru ze smíšeného zdiva.

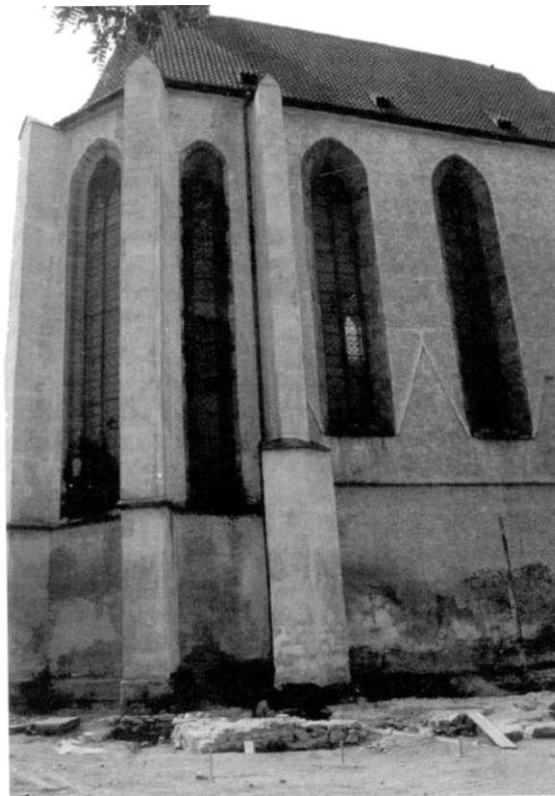
Výzkum v interiéru klášterního kostela Obětování P. Marie byl omezen na možnost otevřít dvě sondy v transeptu, u pat triumfálního oblouku. Nálezová situace v obou sondách byla téměř totožná. Pod stávající dlažbou byla lokalizována torza starší (barokní) základy z kamenných ploten. Asi v hloubce 0,33 m od povrchu stávající dlažby bylo zachyceno základové zdivo severního a jižního pilíře triumfálního oblouku, vyzděné z velkých lomových kamenů spojovaných jemnou žlutou písečnou maltou. Kameny byly ukládány do víceméně pravidelných řádek. Svrchní plocha základů byla ve větší části upravena do roviny vyhlazenou maltou. Půdorysně vytvářel základový blok severního pilíře oblouku mohutný obdélník orientovaný delší osou ve směru východ-západ, zatímco základový blok jižního pilíře byl podstatně menší, v půdorysu zhruba čtvercového tvaru. V hloubce kolem 1,3 m jsme zachytili základovou spáru zdiva s vrstvou valounového podsypu - stejný způsob úpravy základového vkopu byl doložen u části obvodového zdiva chórových kaplí. Zbylou výplň sond tvořila až na šterkovité podloží hnědá hlinitá vrstva s rozptýlenými lidskými kostmi. Pouze v úrovni podloží byly dochované dokumentovatelné pohřby, ve dvou případech se zbytky dřevěných rakví, bez dalšího inventáře.

2. Stavební vývoj kláštera

Stavba konventního kostela byla zahájena v letech 1263-1265 a to patrně na východní straně stavbou trojchórového závěru. Nelze však vyloučit, že vzhledem k situování kláštera přímo do úseku městské hradby byla v téže době alespoň vytyčena celková dispozice kostela a části konventní budovy. Otázkou zůstává, zda již v této rané etapě vývoje kláštera mohla být rovněž alespoň zčásti rozestavěna západní zeď trojlodi, eventuálně i jeho severní a jižní obvodová zeď. Snaha o zajištění bezpečnosti zakládaného města by byla jistě vcelku opodstatněná) vezmeme-li do úvahy celkovou mocenskou situaci na českém jihu v 13. století. Na druhé straně údaje hovořící o napadení a zpusťování města Ojřem z Třeboně v r. 1277 a Závišem z Falkenštejna dva roky nato by mohly svědčit o nedostatečně nebo pouze částečně vybudovaném opevnění. Při stavebních úpravách hradeb a interiéru a exteriéru kostela v r. 1994 a 1995 bylo pozorováno, že západní obvodová zeď troj-

Obr. 3. Presbytář kostela Obětování P. Marie, pohled od severu.

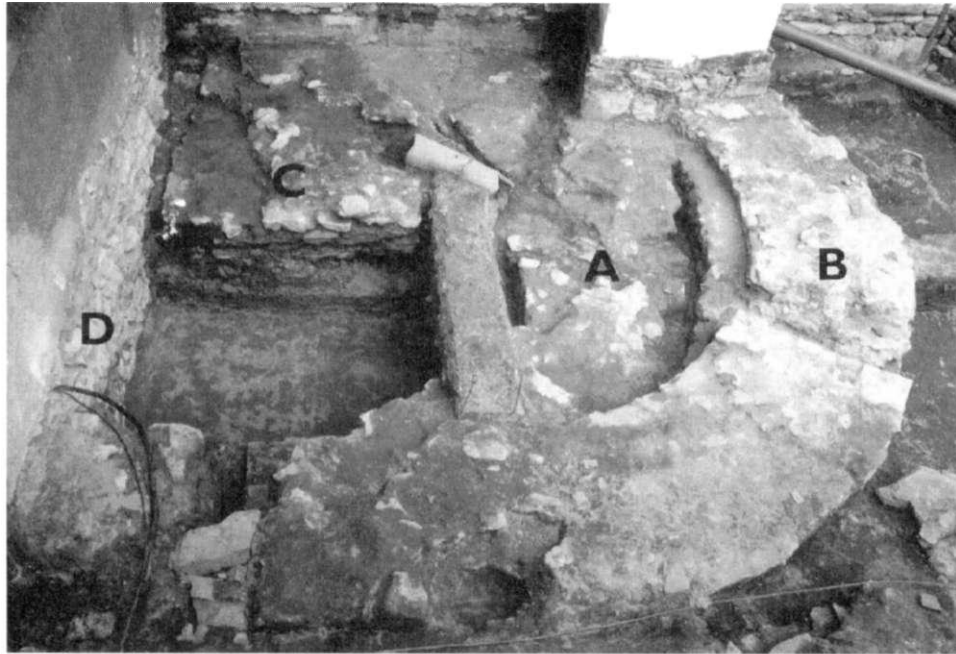
Obr. 4. Severní chórová kaple po úplném odkrytí základů. A – kaple sv. Markéty, B – kvadratická novověká přístavba, C – opěrák závěru 1. gotické fáze.

Obr. 5. Pohled na zbytek jižní chórové kaple, průčelí novogotické.

lodí je svázána se severní i jižní zdí trojlodí, přičemž v úseku městské hradby severně od kostela byla viditelná šikmá spára, ke které bylo další pokračování hradby severním směrem přiloženo (za změny opracování kamene). K možnosti rané výstavby určitého úseku západní části trojlodí (resp. založení obvodových zdí) ovšem i nadále schází dostatek průkazných zjištění způsobených absencí hloubkového stavebního průzkumu objektu. Na základě některých zjištění (odlišnost konzol v západních koutech obou bočních lodí, stejné konzolky zjištěny v západním rameni konventu) se ovšem domníváme, že možnost současné výstavby východního závěru a západní části trojlodí a konventní budovy nelze ani vyloučit.

Mezi lety 1263-1265 bylo rozhodně započato se stavbou východního závěru kostela. Již krátce na to, k r. 1267 dává Přemysl Otakar II. podnět k založení kaple sv. Markéty. Kolem otázky lokalizace této kaple byla v literatuře vedena diskuse s různými závěry (Denkstein 1933, 5-6 - zde shrnuty starší názory, Kuthan 1975, 167, Soukupová 1983, 275-276, Kuthan 1994, 95), přičemž postupně převládl názor na její ztotožnění s nedochovanou severní chórovou kaplí. Kromě nepřímých indicií podporujících tuto myšlenku přinesl nejprokazatelnější výsledky archeologický výzkum v letech 1993 a 1995, kdy byl odkryt celý půdorys kaple. Pro další úvahy je důležité, že obvodové zdivo kaple bylo plynule svázáno s východní zdí transeptu, resp. hranolovité schodiškové věže a s presbytářem kos-

Obr. 6. Jižní chórová kaple, celkový půdorys. A – gotický závěr kaple, B – barokní závěr, C – blok gotického zdiva, D – novogotická průčelní zeď.

Obr. 7. Bazilikální okna nad severní boční lodí kostela.

Obr. 8. Česká Budějovice, pohled od západu, kresba J. WiUenberga z r. 1602, klášter pod č. 7.

tela, takže je lze chápat (spolu s jižní chórovou kaplí, kde byla zjištěna anlogická situace) za součást jedné stavební etapy. Patrně nejvýznamnějším zjištěním výzkumu v tomto ohledu bylo, že do uvedené stavební etapy lze zařadit pouze část presbytáře, resp. jeho podélnou část, nikoliv však vlastní polygonální závěr. V místě, kde presbytář přechází do závěru byl na severní straně zjištěn základ mohutného opěrného pilíře, k jehož východnímu lici byl pilíř stávajícího nároží závěru dodatečně přiložen na výraznou spáru. Podobná situace, byla zjištěna na jižní straně. Zde byl stávající pilíř závěru poněkud asymetricky přizděn na mohutnější s ním nekorespondující základ. Výraznost situace podtrhuje nález hrobu č. 156/93, u kterého byla horní polovina těla uloženého ve směru východ-západ odtěžená stavbou polygonálního závěru kostela (z ostatních okolností nález nelze hrob považovat za starší než 13. století, za informaci děkuji J. Militkému).

Při diskusi o stavebním vývoji klášterního kostela vyslovil J. Muk teorii, že původní presbytář mohl mít jinou podobu (Kuthan 1994, 96). Opíral se přitom o zjištění, že v půdním prostoru presbytáře je patrná vodorovná spára a výstupky ze zdiva (po trámech), která je přetnuta stávající klenbou (dále upozornil např. na neobvyklou polohu chrličů). Domníval se proto, že presbytář byl původně nižší plochostropý a nevyločil ani jinou možnost jeho uzavření na východní straně. V tomto kontextu lze chápat objev obou gotických zaniklých opěráků v místě přisazení polygonálního závěru za pozůstatky nejstarší podoby přímo uzavřeného presbytáře. V této podobě, tedy s trojchórovým závěrem s přímo uzavřeným plochostropým presbytářem a rozestavěným transeptem a trojlodím byl kostel poprvé 3. června 1274 vysvěcen.

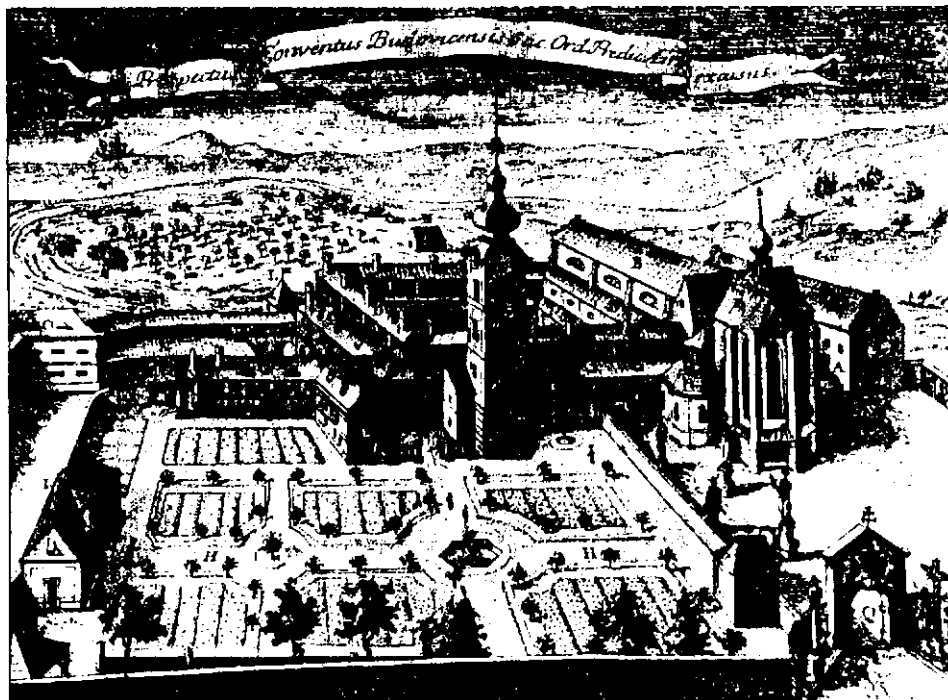
Otázkou zůstává, jak dalece do tohoto data pokročila výstavba trojlodí a transeptu. Nevylučujeme, že obvodové zdi trojlodí byly alespoň částečně budovány současně s výstavbou východního závěru kostela. V dosavadní literatuře byla otázka datování severní a jižní obvodové zdi trojlodí spojována jednak s umělecko historickým rozbořem konzolek osazených v severní zdi (souborně Kuthan 1994, 98), přičemž nebylo vyloučeno ani jejich reálné mladé časové zařazení (Kuthan 1994, 98) a údaji o smrti prvního převora kláštera

Jindřicha v r. 1281. Tento údaj byl tradičně považován i za datum, ke kterému měla být v podstatě hotova výstavba jižní obvodové zdi trojlodí. V ní totiž měl být převor - konkrétně ve výklenkovém hrobě v kapli sv. Vavřince - pohřben. Kaple byla již v minulosti lokalizována do východního pole jižní boční lodi (Denkstein 1933, 7). Prostor údajného převorova hrobu jasně rozlišitelný podle trhlin v omítce a kamenné římsy ovšem nebylo umožněno prozkoumat. Přesto je však možné považovat uvedené datum za údaj vypovídající o postupu stavebních prací (Čechura 1986, 401). V 80. letech 13. století byla pravděpodobně víceméně dokončena stavba obvodových zdí trojlodí a snad i transeptu, s jehož včleněním do půdorysu kostela se pravděpodobně počítalo již od zahájení stavby. Konečná dostavba trojlodí a transeptu kostela probíhala v několika dalších etapách. Jejich průběh byl popsán poměrně vyčerpávajícím způsobem (Kuthan 1975, 169-174, Kuthan 1994, 95-98) a lze jej s určitými výhradami přijmout. K samotnému sklonku 13. resp. na začátku 14. století došlo pravděpodobně i k úpravě presbytáře připojením stávajícího polygonálního závěru, k jeho zvýšení a zaklenutí (na slohovou pokročilost zejména horních partií presbytáře bylo již poukazováno - naposledy Kulhán 1994, 97). O tom, že kostel byl na sklonku 13. století snad prakticky dokončen nepřímo vypovídá i přítomnost pasovského biskupa Bernarda při jeho druhém svěcení v r. 1298, jak na to poukázal J. Čechura (Čechura 1986, 401). Dokončovací práce interiéru kostela se zřejmě protáhly ještě do 14. století (mimo jiné při restaurátorském průzkumu byly odkryty rozsáhlé zbytky nástěnné malby 14.-15./16. století vysoké umělecké hodnoty, včetně oltární niky v jižní zdi transeptu se zajímavou Pietou - k rozboru zjištěné malby Pavelec 1996, 296-305).

V 60. letech 13. století bylo zahájeno i budování dalších objektů kláštera. Pravděpodobně v tomto období byla budována západní obvodová zeď západního ramene konventu tvořící součást hlavní městské hradby. Současně s ní byla snad budována rovněž příčka vydělující západní rameno ambitu. Tomu nasvědčuje jednak provázanost jejího zdiva s jižní obvodovou zdí trojlodí a pak její síla, stejná jako u obvodové zdi západního ramene konventu, dále pak odlišný způsob řešení východní zdi tohoto úseku kvadratury. Při arche-

ologickém výzkumu v interiéru severní části západního ramene konventní budovy bylo zjištěno, že stávající vstup do místnosti respektuje původní vstup gotický. Z něho byl zjištěn hrotitý záklenek zdobený figurální freskou. Z ní je patrná hlava biskupa s mitrou a berlou a snad postava anděla. Výjev je rámován pásy s nápisy gotickou majuskulou. Zatím se zdá, že se jedná o vůbec nejstarší dochovanou výzdobu tohoto druhu v areálu kláštera pocházející snad z doby před r. 1300 (Pavelec 1996, 300).

Místnost byla původně mnohem rozlehlejší, zabírala pravděpodobně minimálně severní třetinu ramene konventu. Pod recentními stavebními úpravami byla kromě barokní terakotové dlažby (jenž využila gotické cihly s dochovanou vrstvou gotických omítek a fresek) zjištěna gotická litá maltová podlaha světlé barvy nalitá na vrstvu valounů. K této podlaze byly dotazeny rovněž zbytky zjištěné gotické omítky interiéru. Místnost byla původně klenutá, pravděpodobně křížovou klenbou, jak tomu nasvědčuje nález odsekané jehlancové konzolky a části terakotového žebra v jejím severovýchodním nároží. Stejně jehlancové konzolky jsou použity rovněž v severním koutovém klenebním poli západního ramene ambitu (vyjma jihovýchodního nároží) a na vnitřní zdi kvadratury a v západní části trojlodi kostela. Jak ukazují změny ve způsobu zaklenutí jednotlivých ramen ambitu, lze počítat i u jeho výstavby s vícefázovostí. Rozsáhlé barokní úpravy budovy ovšem velice ztěžují rozpoznání původní podoby konventu (radikálně bylo pozměněno v přízemí zejména východní a jižní křídlo budovy). Při restaurátorském průzkumu se však podařilo ve zdivu v prvním poli od severu (bez koutového) ve východním rameni ambitu lokalizovat místo původního vstupu do kapitulní místnosti kláštera. Při nedostatku spolehlivých údajů se lze těžko vyjádřit k rychlosti výstavby a gotické podobě konventní budovy. Byla snad dostavěna na počátku 14. století i když další stavební činnost nevylučujeme ani v jeho průběhu (např. dostavba studniční kaple, některé údaje však mohou rovněž souviset již

Obr. 9. Dominikánský klášter od východu, mědiryl. J. Prokys z r. 1774.

s opravou budovy po požáru vr. 1381 - Kuthan 1975, 180 pozn. 84). Těžko řešitelnou zůstává ze stejných důvodů - totiž z nedostatku spolehlivých opor - rovněž otázka dalšího vztahu budovaného městského opevnění a původního, rozsáhlejšího klášterního areálu, resp. přímo podílu kláštera na jeho výstavbě (Cechura-Razím 1988, 411). Zřejmě posledním výrazným stavebním počinem ve středověké etapě vývoje kláštera byla stavba nové hranolovité věže stojící původně samostatně před východním ramenem konventu. Přesnou dobu výstavby věže neznáme. Podle rozboru rozsáhlé nástěnné malby zjištěné v přízemí věže (kaple sv. Felixe a Adaukta) se zdá, že se tak muselo stát nejpozději kolem poloviny 15. století (Pavelec 1996, 301-302).

K obnově rozsáhlejší stavební činnosti dochází v klášteře až v první polovině 17. století a to díky podpoře, které se klášter těšil ze strany generála D. B. Marradase. Na jeho popud byla původní severní gotická chórová kaple (sv. Markéty) upravena na kapli mariánskou, do které byl přemístěn poutní mariánský obraz (1633, při restaurátorském průzkumu odkryta s tím související nástěnná malba - P. Marie a adorující postavy, pod scénou pamětní deska D. B. Marradase). Rozsah úprav interiéru kaple ovšem neznáme. Nejvýraznějšími barokními úpravami prošel kostel a patrně i budova konventu v 60.-70. letech. V interiéru kostela se dotkly ponejvíce trojlodí. Původní hrotité oblouky mezilodních arkád byly uzavřeny půlkruhovým obloukem a původně okosené piliře jižní arkády byly obezděny. K oběma zdím hlavní lodi byly přiděny pilastry ukončené štukovými hlavicemi, nad nimiž probíhá široká, zubořezem zdobená římsa. Z ní vyběhají žebra původní gotické křížové klenby. V západní části hlavní lodi byla zřízena varhanní kruchta. Podobně jako severní chórová kaple byla upravena rovněž jižní chórová kaple. Zatímco u severní kaple došlo pouze k úpravám fasády (byl zachován její půdorys) jižní kaple byla ve své východní části přestavěna. Polygonální závěr byl odbourán a nahrazen půlkruhovým, který byl předsunut východněji, před venkovní líc gotického závěru. V presbytáři byla úpravou gotického okna na jižní straně západního klenebního pole zřízena oratoř s dřevěným, do presbytáře příliš nevystupujícím korpusem. Zevně se úpravy projeví především změnou zastřešení bočních lodí. Pultové střechy byly výrazně zvýšeny. V důsledku této úpravy pozbyly svého významu gotická vysoká bazilikální okna, která se z velké části dostala do vzniklého půdního prostoru (kde jsou dochována, včetně kamenných konzol nesoucích konstrukci krovu). Byla zazděna a nahrazena půlkruhovými širokými okny. Změněna byla i zbylá okna bočních lodí, včetně oken v západním průčelí trojlodí. K severní straně transeptu byla přistavěna (r. 1667) nová barokní předsíň (ze změny průběhu gotické podokenní římsy lze usuzovat na starší vstup nebo předsíň). Nad její klenbou byla zřízena malá tribuna otevřená do příčné lodi širokým obloukem. Současně byla k severní boční lodi přizděna kaple obdélného půdorysu (upravena částečně v 19. století).

Mezi lety 1772-1774 byla dokončena rovněž barokní úprava konventní budovy do podoby, ve které se dochovala v podstatě dodnes. Nejrozsáhlejší změny se dotkly přízemí východního a jižního ramene budovy a jejího patra. V přízemí obou ramen došlo pravděpodobně k jejich rozšíření, takže do východního ramene budovy byla včleněna západní obvodová zeď původně samostatně stojící věže. U obou ramen došlo rovněž ke značným změnám vnitřní dispozice. Zajímavým způsobem bylo řešeno patro budovy. Středem každého ramene vede vysoká středová chodba osvětlená oválnými okny. Po obou stranách chodby jsou situované nižší místnosti, takže se docílilo formy bazilikálního uspořádání prostoru.

Stavební vývoj klášterního kostela se uzavřel regotizací, která byla provedena v roce 1865. Při ní byla především zcela zbořena severní chórová kaple (předtím rozšířena východním směrem kvadratickou přístavbou, u jejíhož datování nemáme jistotu - začátek 19. stol.?) a východní část jižní chórové kaple, resp. její závěr. V západní části severní boční lodi byl pak zřízen nový vstup s novogotickým portálem.

Otázku stavebního vývoje areálu českobudějovického dominikánského kláštera nepovažujeme za uzavřenou. Předmětem další diskuse a zpracování bude zejména analýza

výsledku jak restaurátorského, tak archeologického výzkumu. V tomto směru se jeví jako mimořádně slibné plánované pokračování rekonstrukce kláštera, kterou bude doprovázet další etapa výzkumu.

Literatura

- ČECHURA, J. 1986: Historická analýza údajů ke stavební činnosti v bývalém dominikánském kostele v Českých Budějovicích. Památky a příroda 11, s. 397-402.
- ČECHURA, J. - RAZIM, V. 1988: K některým aspektům vývoje půdorysu a opevnění Českých Budějovic do počátku 15. století. Památky a příroda 13, s. 407-415.
- DENKSTEIN, V. 1933: Stavební vývoj dominikánského kostela v Čes. Budějovicích. Ročenka kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1932. Praha 1933.
- KUTHAN, J. 1975: Gotická architektura v jižních Čechách. Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II. Praha.
- KUTHAN, J. 1994: Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Města, hrady, kláštery, kostely. Vimperk.
- MILITKY, J. 1995: Archeologické výzkumy v Českých Budějovicích. Výběr, časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 32, s. 77-85.
- PAVELEC, P. 1996: Nové poznatky o klášterním kostele Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích. Zprávy památkové péče, roč. LVI, č. 9-10, s. 296-305.
- SOUKUPOVÁ, H. 1983: Rekonstrukce dominikánského kostela P. Marie v Českých Budějovicích. Umění 13. století v českých zemích, Praha 1983.
- THOMA, J. 1996: Předběžná zpráva o výsledcích archeologického výzkumu na Piaristickém náměstí v Českých Budějovicích. Výběr, časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 33, s. 85-90.

Zusammenfassung

Beitrag zur Bauentwicklung des dominikanischen Klosters in České Budějovice

In den Jahren 1993-1995 wurde ein umfangreiches Projekt der archäologischen Forschungen im Exteriér und einem Interiérteil des dominikanischen Klosters in České Budějovice realisiert. Die Ergebnisse korrigieren auf eine ausdrückliche Art die bisherigen Meinungen auf seine bauhistorische Entwicklung. Die schwerwiegendsten beziehen sich zu der ältesten Geschichte des Klosters. Der Bau wurde im Jahr 1263-1265 vermutlich von beiden Seiten gleichzeitig begonnen. Im Osten mit dem Bau der Dreichorbeendung und auf der Westseite mit dem Bau der Westmauer des Dreischiffes und des Westflügels des Konventgebäudes. Als der älteste Teil der östlichen Beendung halten wir das ursprünglich direkt geschlossenes, niedrigeres und flachdeckiges Presbyterium, mit zwei neben (seiten) Chorkapellen - die nördliche, der hl. Marketa, wird schon im Jahr 1267 angegeben. In der gleichen Etape wurde auch die östliche Transeptmauer und der Treppenhausturm auf der Stelle, wo die Nordkapelle mit dem Transept zusammenkommen, beendet. In dieser Form wurde das Presbyterium mit dem nicht beendeten Bau des Dreischiffes eingeweiht (im Jahr 1274). Bis zum Jahr 1281 ist scheinbar der Bau der Dreischiffe bedeutend fortgeschritten. Wir nehmen an, daß in den 80. Jahren des 13. Jahehunderts der Grunriß der ganzen Kirche schon abgesteckt war (inklusive des Teiles der Zwischenschiffsarkaden) und bei der zweiten Einweihung der Kirche im Jahr 1298 wurde der Bau schon fast beendet. Zum Anschließen der polygonalen Beendung vom Presbyterium und dessen Eiwölbung kam es aber erst am Anfang des 14. Jahrhunderts. Im 14.-15. Jahrhundert wurden dann die Beendungsarbeiten in der Kirche so wie der Ambiten und des Konvents (nach dem Jahr 1380) durchgeführt. Bei den Barockänderungen wurde nur teilweise die nördliche Chorkapelle und die Zwischenschiffsarkaden samt des Hauptschiffes der Kirche hergerichtet. Ganz abgerissen wurde aber die polygonale Beendung der südlichen Chorkapelle und durch neue ersetzt - eine halbrunde Beendung. Zu Änderungen kam auch die Überdachung der beiden Chorkapellen und der Nebenschiffe, so daß die ursprünglichen basilikalischen gotischen Fenster im neuen Dachbodenraum der Seitenschiffe waren, und darum wurden sie mit barocken halbrunden breiten Öffnungen ersetzt.

Radikal wurde das Konventgebäude umgebaut (außer des Kreuzganges), zu dem ursprünglich der allein stehende quadratische Turm von der Hälfte des 15. Jahrhunderts (?) angeschlossen war.

E. Krotká, Jihočeské muzeum